

Пролог

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорозжжу,
Людським презирством, ніби струпом, вкритий!

Твоїм будущим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізних
Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїзних?

Невже повік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і заприсяг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Що б виявило твоїх сил безмірність?

Невже задарма стільки серць горіло
До тебе найсвятішою любов'ю,
Тобі офіруючи душу й тіло?

Задарма край твій весь политий кров'ю
Твоїх борців? Йому вже не пишаться
У красоті, свободі і здоров'ю?

Задарма в слові твому іскряться
І сила, й м'якість, дотеп, і потуга,
І все, чим може вгору дух піднятися?

Задарма в пісні твоїй ллється туга,
І сміх дзвінкий, і жалощі кохання,
Надій і втіхи світляная смуга?

О ні! Не самі сльози і зітхання
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний твого повстання.

О, якби хвилю вдать, що слова слуха,
І слово вдать, що в хвилю ту блаженну
Вздоровлює й огнем живущим буха!

О, якби пісню вдать палку, вітхненну,
Що міліони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну!

Якби!.. Та нам, знесиленим журбою,
Роздертим сумнівами, битим стидом,—
Не нам тебе провадити до бою!

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,

Покотиш Чорним морем гомін волі
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі.

Прийми ж сей спів, хоч тугою повитий,
Та повний віри; хоч гіркий, та вільний,
Твоїй будущині задаток, слізьми злитий,

Твоєму генію мій скромний дар весільний.

Д[ня] 20 липня 1905

I

Сорок літ проблукавши, Мойсей
По арабській пустині
Наблизився з народом своїм
О межу к Палестині.

Тут ще піски й червоні, як ржа,
Голі скелі Моава,
Та за ними синіє Йордан,
І діброви, й мурава.

По моавських долинах марних
Ось Ізраїль кочує:
За ті голі верхи перейти
Він охоти не чує.

Під подертими шатрами спить
Кочовисько ледаче,
А воли та осли їх гризуть
Осети та будячче.

Що чудовий обіцяний край,
Що смарагди й сапфіри
Вже ось-ось за горою блистять, —
З них ніхто не йме віри.

Сорок літ говорив їм пророк
Так велично та гарно
Про обіцяну ту вітчину,
І все пусто та марно.

Сорок літ сапфіровий Йордан
І долина пречудна
Їх манили й гонили, немов
Фата-моргана злудна.

І зневірився люд, і сказав:
"Набрехали пророки!
У пустині нам жить і вмирать!
Чого ще ждять? І доки?"

І покинули ждять, і бажать,
І десь рваться в простори,
Слать гінців і самим визирать
Поза ржавії гори.

День за днем по моавських ярах,
Поки спека діймає,
У дрантивих наметах своїх
Весь Ізраїль дрімає.

Лиш жінки їх прядуть та печуть
В грані м'ясо козяче,
А воли та осли їх гризуть
Осети та будячче.

Та дрібна дітвора по степу
Дивні іграшки зводить:
То воює, мурує міста,
То городи городить.

І не раз напівсонні батьки
Головами хитають.
"Де набрались вони тих забав? —
Самі в себе питають. —

Адже в нас не видали того,
Не чували в пустині!
Чи пророцькі слова перейшли
В кров і душу дитині?"
II

Лиш один з-поміж сеї юрби
У шатрі не дрімає
І на крилах думок і журби
Поза гори літає.

Се Мойсей, позабутий пророк,
Се дідусь слабосилий,
Що без роду, без стад і жінок
Сам стоїть край могили.

Все, що мав у житті, він віддав
Для одної ідеї,
І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї.

Із неволі в Міцраїм свій люд
Вирвав він, наче буря,
І на волю спровадив рабів
Із тіснин передмур'я.

Як душа їх душі, підіймавсь
Він тоді многі рази
До найвищих піднебних висот
І вітхнення, й екстази.

І на хвилях бурхливих їх душ
У дні проби і міри

Попадав він із ними не раз
У безодню зневіри.

Та тепер його голос зомлів
І погасло вітхіння,
І не слухає вже його слів
Молоде покоління.

Ті слова про обіцяний край
Для їх слуху — се казка;
М'ясо стад їх, і масло, і сир —
Се найвищя ласка.

Що з Міцраїм батьки і діди
Піднялись до походу,
На їх погляд, се дурість, і гріх,
І руїна народу.

Серед них Авірон і Датан
Верховодять сьогодні;
На пророцькі слова їх одвіт:
"Наші кози голодні!"

І на поклик його у похід:
"Наші коні не куті".
На обіцянки слави й побід:
"Там войовники люті".

На принади нової землі:
"Нам і тут непогано".
А на згадку про божий наказ:
"Замовчи ти, помано!"

Та коли загрозив їм пророк
Новим гнівом Єгови,
То йому наказав Авірон
Богохульні промови.

А на зборі Ізрайля синів,
Честь віддавши Ваалу,
Голосистий Датан перепер
Ось яку ухвалу:

"Хто пророка із себе вдає,
І говорить без зв'язку,
І обіцює темній юрбі
Божий гнів або ласку,—

Хто до бунту посміє народ
Накликати, до зміни
І манити за гори, настрить
Кінцевої руїни,—

Той на пострах безумцям усім
Між отсим поколінням
Най опльований буде всіма
І побитий камінням".
III

Вечоріло. Поменшала вже
Цілоденная спека,
Над горою край неба палав,
Мов пожежа далека.

Наче дощ золотий із небес,
Полила прохолода;

Починається рух у шатрах
Кочового народу.

Звільна, плавно ступаючи, йдуть
Кам'яними стежками
Чорноокі гебрейки бичем
З глиняними збанками —

Із збанками на головах, ген
Під скалу до криниці,
А в руках їх мішки шкіряні,
Щоб доїти ягниці.

Старші діти по голім степу,
Наче зайчики, грають,
В перегони біжать і кричать
Або з луків стріляють.

Де-де чути квиління з шатра
Або регіт дівочий;
Там хтось пісню заводить сумну,
Наче степ у темі ночий.

Та ось старші, батьки та діди,
Із наметів виходять
І по горах, по голім степу
Скрізь очима поводять:

Чи не видно ворожих їздців
Де за жовтим туманом?
Чи не котить де південний біс
Пісковим гураганом?

Ні, спокій! І розмови пішли
Ті звичайні, сусідські:
Щораз менше в ягниць молока,
І ягнята ось тільки.

Навіть що для ослиць не стає
Будякової паші!
Доведеться кудись кочувать
На пасовиська кращі.

Авірон радить край Мадіам,
А Датан іще далі.
А Мойсей? Той замовкне, мабуть,
По вчорашній ухвалі.

А втім, в таборі гомін і рух,
Біганина і крики;
Із шатрів вибігає народ
І малий, і великий.

Що таке? Чи де ворог іде?
Чи впав звір у тенета?
Ні, Мойсей! Глянь, Мойсей виходжа
Із свого намета.

Хоч літа його гнуть у каблук
Із турботами в парі,
То в очах його все щось горить,
Мов дві блискавки в хмарі.

Хоч волосся все біле як сніг,
У старечій оздобі,
То стоять ще ті горді жмутки,
Як два роги на лобі.

Він іде на широкий майдан,
Де намет заповіту
Простяга свої штири роги
В штири сторони світу.

В тім наметі є скриня важка,
Вся укована з міді,
В ній Єгови накази лежать,
Знаки волі й побіди.

Та давно вже не входить ніхто
До намету святого,
Його жах стереже день і ніч,
Мов собака порога.

Але камінь великий лежить
Край намету до сходу:
З того каменя звичай велить
Промовлять до народу.

На той камінь зіходить Мойсей —
І жахнулися люде.
Та невже ж волі всіх на докір
Він пророчити буде?

І прийдеться розбити, розтоптати,
Як гнилу колоду,
Кого наші батьки і діди
Звали батьком народу?

Ось між чільними вже Авірон
Червоніє з досади,
А середнім щось шепче Датан,

Лихий демон громади.

IV

"Вчора ви, небожата мої,
Радуги радили глупу;
Се хотів я сказати вам тепер
Замість першого вступу.

Ухвалили печать наложити
На язик мій, на душу, —
Тож тепер вам усім вперекір
Говорити я мушу.

Зрозумійте й згадайте собі,
Ви, сліпців покоління,
Що, як зглушите душу живу,
Заговорить каміння.

Вчора ви присяглися свій слух
Затикати на промови,
Не мої, не тих глиняних уст,
А самого Єгови.

Бережіться, а то він до вас
Заговорить по-своєму,
Заговорить страшніше сто раз,
Як в пустині рик грому.

А від слів його гори дрижать
І земля подається,
Ваше серце, як листя в огні,
Зашкрумить і зів'ється.

Вчора ви прокляли всякий бунт —
І кляли його всує,
Бо напроти тих глупих проклять
Ваше серце бунтує.

Бо в те серце Єгова вложив,
Наче квас в прісне тісто,
Творчі сили, — ті гнатимуть вас,
У призначене місто.

Вчора ви уважали спокій
Найблаженнішим станом;
Та чи радився ум ваш при тім
З вашим богом і паном?

Чи то він для спокою призвав
З міста Ур та з Гаррана
Авраама і плем'я його
На луги Канаана?

Для спокою їх потім водив
По йорданським поділлю?
Семилітнім їх голодом гнав
Аж над береги Нілю?

Якби хтів вас в спокою держать,
Наче трупа у крипті,
То ви й досі, як сірі воли,
Гнули б шиї в Єгипті.

Тим-то буду до вас говорить
Не від себе, а владно,
Щоб ви знали, що з богом на прою
Виступать непорадно.

Бо Єгови натягнений лук,
І тятива нап'ята,
І наложена стрілка на ній —
І то ви є стріла та.

Як стріла вже намірена в ціль,
Наострена до бою,
Чи подоба стрілі говорить:
"Я бажаю спокою?"

А що вчора ви тут присягли,
На подобу жіноцтва,
Більш не слухать обітниць моїх,
Ні погроз, ні пророцтва, —

То навмисно про все те до вас
Побалакати хочу:
І обітницю дам, що прийде,
Погрожу й попророчу.

І ви мусите слухать, хоч злість
Вб'є вам жало студене.
Рад я знать, чия перша рука
Підійметься на мене!..
V

Зареклися ви слухати слів
Про Єговину ласку,
Тож, мов дітям безумним, я вам
Розповім одну казку.

Як зійшлися колись дерева
На широких роздоллі.

"Оберімо собі короля
По своїй вольній волі.

Щоб і захист нам з нього, і честь,
І надія, й підмога,
Щоб і пан наш він був, і слуга,
І мета, і дорога".

І сказали одні: "Вибирать —
На одно всі ми звані.
Най царює над нами вовік
Отой кедр на Лівані".

І згодилися всі дерева,
Стали кедра благати:

"Ти зійди з своїх гордих висот,
Йди до нас царювати".

І відмовив їм кедр і сказав:
"Ви чого забажали?
Щоб покинув я сам ради вас
Свої гори і скали?"

Щоб покинув я сам ради вас
Блиски сонця й свободу,
Бувши вольним — пустився служити
Збиранині народу?

Ви корону мені принесли?
Що мені се за шана!
Я й без неї окраса землі
І корона Лівана".

І вернулися всі дерева,
Стали пальму благати:
"Ти між нами ростеш, нам рідня,
Йди до нас царювати".

І сказала їм пальма: "Брати,
Що се вас закортіло?
Царювати й порядки робить —
Се моє хіба діло?

Щоб між вами порядки робить,
Чи ж я кинути в силі
Свої цвіти пахучі та свій
Плід — солодкі дактилі?

Мало б сонце даремно мій сік
Вигрівати щоднини?
Мого плоду даремно шукать
Око звіра й людини?

Хай царює хто хоче у вас,
Я на троні не сяду,
Я волю всім давать свою тінь,
І поживу, й розраду".

І погнулися всі дерева
Під думками важкими,
Що не хоче ні пальма, ні кедр
Царювати над ними.

Нумо рожу благать! Та вона
Всьому світові гожа,
Без корони — цариця ростин,
Преподобниця божа.

Нумо дуба бламати! Та дуб,
Мов хазяїн багатий,
Своїм гіллям, корінням і пнем,
Жолудьми все зайнятий.

Нум березу благать! Та вона,

Панна в білому шовку,
Розпуска свої коси буйні,
Тужно хилить головку.

І сказав хтось, неначе на жарт,
Оте слово діточе:
"Ще хіба би терна нам просить,
Може, терен захоче".

І підхопили всі дерева
Се устами одними,
І взялися просити терна,
Щоб царем був над ними.

Мовив терен: "Се добре вам хтось
Підповів таку раду.
Я на вашім престолі як стій
Без вагання засяду.

Я ні станом високий, як кедр,
Ні, як пальма, вродливий
І не буду, як дуб, самолюб,
Як береза, тужливий.

Здобуватиму поле для вас,
Хоч самому не треба,

І стелитися буду вниз,
Ви ж буяйте до неба.

Боронитиму вступу до вас
Спижевими шпичками
І скрашатиму всі пустирі
Молочними квітками.

І служитиму зайцю гніздом,
Пристановищем птаху,
Щоб росли ви все краще, а я
Буду гинуть на шляху".
VI

У глибокім мовчанні сю річ
Вухом ловлять гебреї...
"Се вам казка, — промовив Мойсей, —
Ось вам виклад до неї.

Дерева — се народи землі,
А король у їх колі —
Божий вибранець, син і слуга
Господевої волі.

Як народи Єгова создав,
Мов літорослі в полю,
Заглядав всім у душу й читав
З неї кожного долю.

Заглядав їм у душу, яка
їх удача й причина,
І шукав, кого з них би собі
Обібрати за сина.

І не взяв отих гордих, грімких,
Що б'ють в небо думками
І підносять могутню п'яту
Над людськими карками.

І не взяв багачів-дукачів,
Що всю землю плюндрують,
Людським злотом і потом собі
Домовини мурують.

І не взяв красунів-джигунів,
Що на лірах брязкочуть
І свій хист у мрамурі, в піснях
Віковічнити хочуть.

Згордував усю славу, весь блиск
І земне панування,
І всі пахощі штук, і усе
Книжкове мудрування.

І, як терен посеред дерев,
Непоказний на вроду,
І не має він слави собі
Ані з цвіту, ні з плоду, —

Так і вибраний богом народ
Між народами вбогий;
Де пишнота і честь, там йому
Зависокі пороги.

Між премудрими він не мудрець,
У війні не войовник,
У батьківщині своїй він гість
І всесвітній кочовник.

Та поклав йому в душу свій скарб
Серцевідець Єгова,
Щоб він був мов світило у тьмі,
Мов скарбник його слова.

На безмежну мандрівку життя
Дав йому запомогу,
Заповіти й обіти свої,
Наче хліб на дорогу.

Але заздрий Єгова, наш бог,
І грізний, і сердитий:
Те, що він полюбив, най ніхто
Не посміє любити!

Тож на вибранця свого надів
Плащ своєї любові,
Недоступний, колючий, немов
Колючки ті тернові.

І зробив його острим, гризьким,
Мов кропива-жеруха,
Аби міг лише сам він вдихать
Аромат його духа.

І посольство йому дав страшне
Під сімома печатями,
Щоб в далеку будущину ніс,
Ненавиджений братами.

Горе тому нездарі послу,
Що в ході задрімає
Або, божу зневаживши річ,
І печать розламає!

Вийме інший посольство страшне
Лінюхові з долоні,
Побіжить, і осягне мету,
І засяє в короні.

Та щасливий посол, що свій лист
Понесе скоро й вірно!
Дасть вінець йому царський господь
І прославить безмірно.

О Ізраїлю, ти той посол
І будущий цар світу!
Чом не тямиш посольства свого
І його заповіту?

Твоє царство не з сеї землі,
Не мирська твоя слава!
Але горе, як звабить тебе
Світова забава.

Замість статися сіллю землі,
Станеш попелом підлим;
Замість всім з'єднать ласку, ти сам
Станеш ласки не гідним.

Замість світ слобонити від мук,
І роздору, і жаху,
Будеш ти мов розчавлений черв,
Що здихає на шляху".

VII

І з'їдливо сказав Авірон:
"Мосціпане Мойсею,

Страх закрів і напудив ти нас
Приповісткою сею!

Між народами бути терном!
За сю ласку велику
Справді варто в Єгові твоїм
Признавати владику.

І послом його бути — се честь!
І в незнане будуще
Запечатані письма носить —
Се манить нас найдужче.

Се якраз доля того осла,
Що зав'язані міхи
З хлібом носить, сам голод терпить
Для чужої потіхи.

Ще гебреї з ума не зійшли,
Долі ліпшої варті,
І осягнуть, як честь віддадуть
І Ваалу, й Астарті.

Най Єгова собі там гримить
На скалистім Сінаї, —
Нам Ваал дасть багатства і вдасть
У великому краї.

Най Єгові колючі терни
Будуть любі та гожі, —
Нас Астарті рука поведе
Поміж мірти і рожі.

Наш уділ — Сенаар та Гарран,
А наш шлях до востоку,
А на захід, у твій Канаан,
Не поступимо й кроку.

Все те ясне, не варто про се
І балакати далі,
Та от що нам з тобою зробити
По вчорашній ухвалі?

Бить камінням руїну стару?
Шкода заходу й труду.
Дечим може ще він послужить
Ізраїльському люду.

Майстер він говорити казки,
Милянну пускати баньку,
Тож приставмо його до дітей
За громадську няньку".

Так сказав він, і регіт піднявсь,
А з тим реготом в парі
По народі йшов клекіт глухий,
Мов у градовій хмарі.

Та спокійно відмовив Мойсей:
"Так і будь, Авіроне!
Що повиснути має колись,
Те і в морі не втоне.

Канаана тобі не видать
І не йти до востоку;
З сього місця ні вперед, ні назад
Ти не зробиш ні кроку".

І мервецька тиша залягла
На устах всього люда,
І жахнувсь Авірон, і поблід,
Сподіваючись чуда.

Але чуда нема! Авірон
В сміх! А з сміхом тим в парі
По народі йшов клекіт глухий,
Як у градовій хмарі.
VIII

І піднявся завзятий Датан:
"Дарма грозиш, пророчиш!
Ось як я тобі правду скажу,
Може, й слухать не схочеш.

Признавайсь: не на тее ти вчивсь
У єгипетській школі,
Щоб, доріши, кайдани кувать
Нашій честі і волі?

Признавайсь: не на те ти ходив
У єгипетську раду,
Щоб з мудрцями й жерцями кувать
На Ізраїля зраду?

Признавайся: було там у них
Віщування старинне,
Що від дуба й дванадцяти гіль
Власть Єгипту загине?

Знали всі, фараон і жерці,
Що той дуб і ті гілі —

Се Ізрайля дванадцять колін,
Розбуялих на Нілі.

І жахались, що мимо всіх праць,
І знущань, і катовань,
Той Ізраїль росте та росте,
Як та Нілова повінь.

Знали всі: як в гебрейській сім'ї
Родить первенця мати,
То в єгипетській мусить в той день
Первородне вмирати.

Та не знав ніхто ради на се,
Не придумав підмоги,
Тільки ти, перекинчик, упав
Фараону під ноги.

І сказав: "Ти позволь їх мені
Повести у пустиню,
Я знесилю, і висушу їх,
І покірними вчиню".

І додержав ти слова, повів
Нас, мов глупу отару,
Фараону на втіху в піски,
Нам на горе і кару.

Скільки люду в пустині лягло!
Ті піски і ті скали
Сотням тисяч Ізрайля синів
Домовиною стали!

А тепер, коли з наших ватаг
Тільки жмілька лишилась
І Ізраїля сила грізна
По пісках розгубилась,

Коли дух наш хоробрий упав,
Мов нелітня дитина,
І завзяття пом'якло в душі,
Наче мокрая глина, —

Ти ведеш нас у сей Канаан,
Мов до вовчої ями.
Адже зверхником тут фараон
Над усіми князями!

Се ж безумство — тиснутися нам
Самохітне до пастки!
Чи нам тут воювать єгиптян,
Чи просити їх ласки?"

"О Датане, — промовив Мойсей, —
Не журися, мій сину!
Канаана тобі не видать,
Не гнуть гордую спину.

Не одне повідаю тобі,
Небораче Датане:
При смерті тобі й п'яді землі
Під ногами не стане".

"Гей, гебреї! — Датан закричав. —
Ви ж клялися Ваалу!
Чи ж забули так скоро свою
Учорашню ухвалу?

За каміння! Він кпить собі з нас,
Так, як кпив разів много.
Най загине він краще один,
Як ми всі через нього!"

"Най загине! — кругом загуло. —
І ось тут йому й амінь!"
Тільки диво, ні одна рука
Не сягнула по камінь.

І Датан зміркувався як стій:
"Забирайся в тій хвили!
Щоб ми кров'ю твоєю під ніч
Своїх рук не сквернили!"

І юрба, мов шалена, ревла:
"Забирайся ще нині!"
І лунав її рев, мов крутіж —
Гураган по долині.
ІХ

Але ось підняв голос Мойсей
У розпалі гнівному,
Покотились слова по степу,
Наче розкоти грому.

"Горе вам, нетямучі раби,
На гордині котурні!
Бо ведуть вас, неначе сліпих,
Ошуканці і дурні.

Горе вам, бунтівничі уми!
Від Єгипту почавши,

Проти власного свого добра
Ви бунтуєтесь завше.

Горе вам, непокірні, палкі,
Загорілі й уперті,
Тим упором, мов клином, самі
Унутрі ви роздерті.

Як кропива, ви руку жжете,
Що, мов цвіт, вас плекає;
Як бугай, бодете пастуха,
Що вам паші шукає.

Горе вам, що зробив вас господь
Всього людства багаттям!
Бо найвищий сей дар буде ще
Вам найтяжчим прокляттям!

Бо коли вас осяє господь
Ласки свої промінням,
Ви послів і пророків його
Поб'єте все камінням.

Кожду ж крапельку крові тих слуг
І чад своїх найкращих
Буде мстити Єгова на вас
І на правнуках ваших.

Буде бити і мучити вас,
Аж заплачете з болю
І присягнете в горю чинить
Його праведну волю.

Та як кара жорстока мине,
Знову карк ваш затвердне,
Черга злочинів, кар і жалю
Знов свій закрут оберне.

Горе вам, бо століття цілі
Житимете в тій школі,
Поки навчитесь плавно читать
Книгу божої волі!

Бачу образ ваш: в лісі пастух,
З бука чиру надерши,
У воді мочить, сушить, потім
Б'є й толочить найперше.

Поки губка та зм'якне, як пух,
І візьметься в ній сила,
З-під удару підхопити вмить
Яру іскру з кресила.

Ти, Ізраїлю, чир той! Тебе
Так товктиме Єгова,
Поки зм'якнеш на губку й спіймеш
Іскру божого слова.

Ти підеш до своєї мети,
Як бидля в плуг нераде...
Горе тим, що Єгови кулак
На карки їх упаде!

Ти далеко в минуле глядиш
І в будущі дороги,
Та на близькі терни та пеньки
Все збиватимеш ноги.

Наче кінь той здичілий, летиш
У безодню з розгону
І колись за ярмо ще свою
Проміняєш корону.

Стережись, щоб обітниць своїх
Не відкликав Єгова,
Щоб за впертість на тобі одним
Не зламав свого слова!

І щоб він не покинув тебе
Всім народам для страху,
Як розтоптану красу змію,
Що здихає на шляху!"

Похилившись, слухали всі,
Мовчазливі, понурі,
Лиш у грудях сопло щось глухе,
Наче подихи бурі.
Х

Добігало вже сонце до гір,
Величезне, червоне,
І було мов герой і пливак,
Що знесилений тоне.

По безхмарому небі плила
Меланхолія тьмяна,
І тремтіло шакалів виття,
Мов болючая рана.

Затремтіло щось людське, м'яке
В старім серці пророка,

І понизила лет свій на мить
Його дума висока.

Чи ж все быть йому кар вістуном
І погрозою в людях?
І, мов хоре, голодне дитя,
Щось захлипало в грудях.

"О Ізраїлю! Якби ти знав,
Чого в серці тім повно!
Якби знав, як люблю я тебе!
Як люблю невимовно!

Ти мій рід, ти дитина моя,
Ти вся честь моя й слава,
В тобі дух мій, будуще моє,
І краса, і держава.

Я ж весь вік свій, весь труд тобі дав
У незламнім завзяттю,—
Підеш ти у мандрівку століть
З мого духу печаттю.

Але ні, не самого себе
Я у тобі кохаю;
Все найкраще, найвище, що знав,
Я у тебе вкладаю.

О Ізраїлю, не тям ти сього
Богохульного слова:
Я люблю тебе дужче, повніш,
Ніж сам бог наш Єгова.

Міліони у нього дітей,
Всіх він гріє і росить,—
А у мене ти сам лиш, один,
І тебе мені досить.

І коли він для себе бере
Твою силу робочу,
Я, Ізрайлю, від тебе собі
Нічогосько не хочу.

І коли він жадає кадил,
І похвали, й пошани,
Я від тебе невдячність прийму,
І наруги, і рани.

Бо люблю я тебе не лише
За твою добру вдачу,
А й за хиби та злоби твої,
Хоч над ними і плачу.

За ту впертість сліпую твою,
За ті гордощі духа,
Що, зійшовши на глупий свій шлях,
Навіть бога не слуха.

За брехливість твого язика,
За широке сумління,
Що держиться земного добра,
Мов ціпкеє коріння.

За безсоромність твоїх дочок,
За палке їх кохання,
І за мову й звичаї твої,
За твій сміх і дихання.

О Ізраїлю, чадю моє!
Жалься богу Шаддаю!
Як люблю я безмірно тебе,
А проте покидаю.

Бо вже близька година моя,
Та остатня, незнана,
А я мушу, я мушу дійти
До межі Канаана.

Так бажалось там з вами входить
Серед трубного гromу!
Та смилив мене бог, і ввійти
Доведеться самому.

Та хоч би край Йордана мені
Зараз трупом упасти,
Щоб в обіцянім краю лише
Старі кості покласти.

Там я буду лежать і до гір
Сих моавських глядіти,
Аж за мною прийдете ви всі,
Як за мамою діти.

І пошлю свою тугу до вас,
Хай за поли вас миче,
Як той пес, що на лови у степ
Пана свого кличе.

І я знаю, ви рушите всі,
Наче повінь весною,
Та у славнім поході своїм
Не питайте за мною!

Най наперед іде ваш похід,
Наче бистрії ріки!
О Ізраїлю, чадо моє,
Будь здоровий навіки!"
ХІ

А як з табору вийшов у степ,
То ще гори горіли
І манив пурпуровий їх шлях
До далекої ціли.

А ярами вже пітьма лягла
І котилася в доли;
В серці вигнанця плакало щось:
"Вже не верну ніколи!"

Ось гебрейська біжить дітвора,
Що по полю гуляла,
Окружила Мойсея, за плащ
І за руки чіпляла.

"Ах, дідусь! Ти куди йдеш під ніч?
Будь, дідусеньку, з нами!
Глянь, який збудували ми мур,
Які башти і брами!"

"Гарно, діти, будуйте свій мур!
Та не час мені ждати;
Пограничний мур смерті й життя
Я іду оглядати".

"Ой дідусю! Поглянь, у яру
Скорпіона ми вбили!

А в тернині аж троє малих
Зайченяток зловили".

"Добре, дітки! Вбивайте усіх
Скорпіонів ви сміло!
Хоч несправедне, але проте
Пожиточне се діло.

А несправедне, бо й скорпіон
Жить у світі бажає.
А чи ж винен він тому, що їдь
У хвості своїм має?

Але зайчиків ви віднесіть
Там назад, де спіймали.
Адже ж мама їх плаче! Про се
Ви хіба не гадали?

Милосердними треба вам бути
Задля всього живого!
Бо життя — се клейнод, хіба ж є
Що дорожче над нього?"

"Зачекай ще, дідусю, не йди!
Сядь у нашій громаді.
Оповідж нам пригоди свої!
Ми так слухати раді.

Оповідж, як ти був молодим,
Скільки бачив ти дива,
Як стада свого тестя ти пас
На верхів'ях Хорива.

Як ти корч той терновий уздрів,
Що горить, не згорає,
І як голос почув ти з корча,
Що аж жах пробирає".

"Не пора мені, діти, про се
Говорити широко.
Бачте, ніч вже тумани несе,
Гасне деннеє око.

Та прийде колись час і для вас
В життєвому пориві,
Появиться вам куцх огняний,
Як мені на Хориві.

Стане свято в вас, мов у храму,
В той момент незабутній,
І озветься до вас із огню
Отой голос могутній:

"Здійми обув буденних турбот,
Прийди сюди сміло,
Бо я хочу послати тебе
На великеє діло".

Не гасіте ж святого огню,
Щоб, як поклик настане,
Ви могли щиросердно сказати:
"Я готовий, о пане!"

Довго ще міркували дітки
Над пророцькою річчю,
Коли сам він нечутно пішов
Ночі й пітьмі настрічу.

Довго висів і смуток, і жаль
Над мовчущими дітьми,
Поки темний його силует
Щез зовсім серед пільми.
XII

"Обгорнула мене самота,
Як те море безкрає,
І мій дух, мов вітрило, її
Подих в себе вбирає.

О, давно я знайомий, давно
З опіункою тою!
Увесь вік, чи в степах, чи з людьми,
Я ходив самотою.

Мов планета блудна, я лечу
В таємничу безодню
І один чую дотик іще —
Дивну руку господню.

Тихо скрізь, і замовкли уста,
Запечатано слово,
Тільки ти на дні серця мого
Промовляєш, Єгово.

Лиш тебе моє серце шука
У тужливім пориві:
Обізвися до мене ще раз,
Як колись на Хориві!

Ось я шлях довершив, що тоді
Ти вказав мені, батьку,

І знов сам перед тебе стаю,
Як був сам на початку.

Сорок літ я трудився, навчав,
Весь заглиблений в тобі,
Щоб з рабів тих зробили народ
По твоїй уподобі.

Сорок літ, мов коваль, я клепав
Їх серця і сумління
І до того дійшов, що уйшов
Від їх кпин і каміння.

Саме в пору, як нам би в землі
Обітованій стати!..
О всезнавче, чи знав ти вперед
Про такі результати?

І ворушиться в серці грижа:
Може, я тому винен?
Може, я заповіти твої
Не справляв, як повинен?

О Єгово, я слізно моливсь:
Я слабкий, я немова!
Кому іншому дай сей страшний
Маєстат свого слова!

І ось сумнів у душу мені
Тисне жало студене...
О всесильний, озвися, чи ти
Задоволений з мене?"

Так ідучи молився Мойсей
У сердечному горі,—
Та мовчала пустиня німа,
Тихо моргали зорі.
XIII

Аж почувся притишений сміх
Край саміського боку,
Наче хтось біля нього ішов,
Хоч не чуть було кроку.

І почулися тихі слова,
Мов сичання гадюки:
"Цвіт безтямності плодить усе
Колючки лиш і муки.

А як вийде самому той плід
Донести не спромога, —
То найкраще увесь свій тягар
Положити на бога".

Мойсей
Хтось говорить! Чи в моїм нутрі
Власне горе шалене,
Чи отут, може, демон який
Насміхається з мене?

Голос
Аж тепер усумнився в своє
Реформаторське діло?
Сорок літ ти був певний і вів
Хоч насліпо, та сміло.

Мойсей

Хтось говорить! Чом чоло моє
Покривається потом?
Страшно? Ні! Та по серці се йде,
Мов розпаленим дротом.

Голос

У гордині безмежній свій люд
Ти зіпхнув з його шляху,
Щоб зробити, яким сам його хтів,
Чи не пізно для страху?

Мойсей

Хто ти, дивний? Не бачу тебе,
Та від себе не струшу!
Тільки чую, як зір твій мені
Все вгризається в душу.

Голос

Чи так важно, хто я? Хто зумів
Наказать колись морю,
Тому важно не хто, але що
І чи правду говорю!

Мойсей

Ні, не правда, що з гордощів я
Розпочав своє діло!
Тільки бачачи люд у ярмі,
Моє серце боліло.

Голос

Бо ти чув себе братом рабів,
І се стидом палило,

І захтів їх зробити таким,
Щоб тобі було мило.

Мойсей

Так, з низин тих, мрячних і лячних,
Я хотів їх підвести
Там, де сам став, до світлих висот,
І свободи, і чести.

Голос

Та творця, що послав їх там вниз,
Ти не радивсь в ту пору;
Аж тепер, як упав ти, його
Кличеш в своєму горю.

Мойсей

Ні, на се ж мене пхнуло його
Всемогуче веління,
В темну душу хоривський огонь
Надихнув просвітління.

Голос

Гей, а може, хоривський огонь
Не горів на Хориві,
Лиш у серці завзятім твоїм,
У шаленім пориві?

Може, голос, що вивів тебе

На похід той нещасний,
Був не з жадних горючих купин,
А твій внутрішній, власний?

Адже пристрасть засліплює зір,

А бажання — се ж чари,

Плодить оку і світ, і богів,
Як пустиннії мари.

Те бажання, що, наче шакал,
У душі твоїй вило,—
Лиш воно тебе їх ватажком
І пророком зробило.

Мойсей
Ах, від слів тих я чую себе
Сто раз більш в самотині!
Хто ти, вороже?

Голос
Я Азазель,
Темний демон пустині.
XIV

Було темно. Лиш зорі яркі
Миготіли з простору.
Простував при їх блиску Мойсей
Усе вгору та вгору.

Без стежок. Серед пітьми вели
Його дивнії звуки:
То квиління гієни в яру,
То знов шелест гадюки.

Він ішов, не ставав, мов герой
До остатнього бою,
Та у серці важка боротьба
Ішла з самим собою.

"Те бажання, — кричало там щось, —
Виплід сорому й болю,
Се був кущ огняний, що велів
Вирвать люд мій на волю?..

Те бажання — се був той огонь
І була тота сила,
Що для мене Єгови наказ
І Єгову створила?

Те бажання — братам допомогти
І їх сльози обтерти —
Се той гріх, що за нього я варт
І прогнання, і смерти?

Ні, не те! Бережись і не крив
Сам душею своєю!
Се бажання святе! Та чи гріх
Не підповз там змією?

Чи не був же ти їх ватажком,
Паном душ їх і тіла?
І чи власть ті бажання святі
В твоїм серці не з'їла?

Чи новим фараоном для них
І ще тяжчим не був ти,
Бо в їх душу контролем своїм,
В їх сумління сягнув ти?..

Небезпечно ставати всупір
Діл природних бігови!
Легко власний свій забаг подать
За веління Єгови.

Що, як ти сорок літ отсих був
Шалом божеським хорий,
Замість божого, їм накидав
Власний план тіснозорий?

Адже ж, може, в Єгипті вони,
Множачись серед муки,
Могли вирости в силу й забрать
Увесь край в свої руки?

Відірвавши від ґрунту їх там
І завівши в пустиню,
Чи подумав ти: може, отсим
Злочин лютий я чиню?

Що значить безґрунтовій юрбі
Обіцяти свободу?
Чи не те ж, що з землі вирвать дуб
І пустити на воду?

Чи не правду говорить Датан:
Старі гнізда лишили,
А новії здобути нема
Ні охоти, ні сили?

О Єгово, озвися, скажи:
Я чинив твою волю,
Чи був іграшка власних скорбот,
І засліплення, й болю?

О Єгово, озвися! Чи й ти
Здобуваєш дар мови
Лиш у пристрасті нашій, у снах,
У розбурханій крові?"

Та Єгова мовчав, лише чуть
Лиховіснії звуки:
То квиління гієни в яру,
То знов шелест гадюки.
XV

Підіймалося сонце над степ,
Мов багровеє коло,
І промінням, мов стрілами, тьму
Прошибало й кололо.

У промінні тім Небо-гора,
Мов цариця в пурпурі,
Над всі гори найвище здійма
Свої ребра понурі.

На найвищому шпилі гори,
Вище зломів і кантів
Хтось недвижно стоїть, мов один
З предковічних гігантів.

Там високо над чвари землі,
Над всі шуми і згуки
Він стоїть і до неба простяг
Розпростертії руки.

У сходовому саяві небес,
В пурпуровім промінню
Колосальний його силует
Видно геть у пустиню.

І летять із гебрейських шатрів
Затурбовані зори,

Мов гонці, до гіганта того
На осяяні гори.

"Се Мойсей!" — одні одним уста
Промовляють несміло,
Та не вимовлять того, що там
У серцях защеміло.

Се Мойсей на молитві стоїть,
Розмовляючи з богом,
І молитва та небо бode,
Мов полонінним рогом.

Хоч заціплені міцно уста
І не чуть його мови,
Але серце його розмовля
І кричить до Єгови.

Підіймається сонце, пала
Вся небесная стеля;
І стоїть на молитві Мойсей
Нерухомий, як скеля.

Вже полуденний демон степом
Шле знесилля і змору,
Та Мойсея мов руки чийсь
Підіймають все вгору.

І схиляється сонце униз
Вже над Фазга вершини,
І ляга величезная тінь
Від вершин на рівнини.

І паде величезная тінь
Від Мойсея востаннє
Аж униз на гебрейські шатри,
Мов батьківське прощаннє.

А по таборі пострах ішов:
"Боже, щоб у сю хвилю
Не заляв нас пророк, бо клятьба
Мала б дивную силу!

Від такої молитви тремтять
Землянії основи,
Тають скелі, як віск, і дрижить
Трон предвічний Єгови.

І як він заклєне нас тепер,
І як сонечко сядє,
То весь люд і весь край сей вночі
Без полики пропаде".
XVI

А Мойсей бори́кався, горів,
Добивався до ціли,
А як ніч залягла на горі,
Впав на землю зомлілий.

Захиталася скеля під ним
Із усіми шпилями,
І безтямний лежав він, немов
У колисці у мами.

Якась пісня тужлива над ним
Сумовито бриніла,

І рука колихала його
Пухова, сніжно-біла.

І почулися тихі слова:
"Бідний, бідний мій сину!
Ось що з тебе зробило життя
За маленьку часину!

Чи давно ж я плекала тебе
І водила за руку?
Чи на те ж я дала тебе в світ,
Щоб терпів таку муку?

Скільки зморшків на твоїм чолі!
І зв'ялене все тіло!
І волосся, що гладила я,
Наче сніг, побіліло!

А колись ти від мене притьмом
Рвавсь на бої та герці!
Бач, до чого дійшов! А скажи,
Кілько ран в твоїм серці!

Бідна, бідна дитино моя!
Потерпів єси много!
Ще й сьогодні... на сонці весь день!
І пощо було того?

На молитві! В народу свого
І минуле, й майбутнє
Ти молитвою вникнути рад, —
Ох, дитя невидюче!

Ось я камінь із кручі зіпхну,
І піде він валиться
Від скали до скали, з яру в яр,
І скакати, і битися.

Тут покине шматок, там другий,
І летить, і гуркоче,—
І чи зна хто, де кожний шматок
Заспокоїться хоче?

Я тверджу: і Єгова не зна!
І молись хоч і клінно,
А де мусить упасти шматок,
Там впаде неодмінно.

В нім самім його керма і власть,
В нім самім ота сила,
Що назначує місце йому,
Що його сотворила.

І хоч як твій Єгова міцний,
Він ту силу не змінить
І одного сього камінця
У лету він не спинить.

Ось пилоч: ледве зір твій його
Добачає тремтіння,
А Єгова не може його
Повернуть в неісіння.

І не може звеліти йому
Йти по шляху не тому,
Як яким його гонить повік
Ота сила, що в ньому.

Се ж пилок! Що ж казать про народ,
Многодушну істоту,
Де в рух мас вносить кожда душа
Частку свого льоту?

Про Оріона пісню ти чув,
Про гіганта сліпого,
Що, щоб зір відзискать, мандрував
Аж до сонця самого?

А на плечах поводиря ніс,
Сміхованця-хлопчину,
Що показував шлях йому — все
Інший в кожду годину.

"Ти до сонця веди мене, хло!"
Той вів рано до сходу,
А на південь в полуднє, під ніч,—
До західного броду.

А Оріон іде все та йде,
Повний віри в те сонце,
Повний спраги за світлом, що ось
Йому блисне вже конче.

Через гори і море свій хід
Велетенський простує,
А не зна, що на плечах його
Хлопчик з нього жартує.

Сей Оріон — то людськість уся,
Повна віри і сили,
Що в страшному зусиллі спішить
До незримої ціли.

Неосяжнеє любить вона,
Вірить в невідоме;
Фантастичнеє щоб осягнуть,
Топче рідне й знайоме.

Строїть плани не в міру до сил,
Ціль не в міру до актів,
І жартує з тих планів її
Хлопчик — логіка фактів.

І, як той дивовижний сліпець,
Що чужим очам вірить,
Все доходить не там, куди йшла,
В те трафля, в що не мірить.

А ти молишся! Бідне дитя!
Де твій розум, де сила!
Ти ж хапаєшся піну благать,
Щоб ріку зупинила!"
XVII

Щось було спочатку в тих словах,
Наче чистії води;
Віяв свіжістю, добрiстю з них
Якийсь дух охолоди.

Та помалу душе ще щось тягло,
Наче самум пустині,
І робилося лячно, немов
В ніч без світла дитині.

І жахнувся Мойсей, і з землі
Підволікся насилу,

І сказав: "Пощо мучиш мене,
Поки ляжу в могилу?"

Ти не мати моя! З твоїх слів
Не любов помічаю.
Ти не мати! О ти Азазель,
Темний демон одчаю.

Відступись! Заклинаю тебе
Тим ім'ям штирочертним!
Я не вірю тобі! Ти брехун,
Хоч ти будь і безсмертним".

І почувися тихі слова:
"Нерозумна дитина!
Ти кленеш мене ним, а я ж сам
Його сили частина.

Що мені твоя вбога клятьба!
Ти б умер із одчаю,
Якби сотую частку лишень
Знав того, що я знаю.

Ти кленеш, як твою сліпоту
Ткнув промінчик пожежі,
В якій я живу й він — понад всі
Часу й простору межі.

Ось розсуну ще крихту тобі
Тіснозорості таму:
Глянь на край той, що він обіцяв
Праотцю Аврааму!"

І заблис увесь захід огнем,
І уся Палестина
Стала видна Мойсею з гори,
Мов широка картина.

А незримий товариш його,
Знай, потихо говоре:
"Бачиш зеркало чорне внизу?
Се є Мертвее море.

А по той бік високі шпилі
До небесної стелі
Простягаються круто рядом, —
Се там Кармелю скелі.

Глянь на північ, де гори Сіон —
Євусеї кочують,
А як крикнути добре з гори,
Амореї почують.

Отся срібная стрічка — Йордан
В Мертве море впадає;
Близько устя його Єрихон
Бродового жадає,

Одинока долина над ним,
Та тісняться до неї
Амоніти по сей бік ріки,
По той бік хананеї.

А на заході гори, верхи,
Полонини широкі,
А на північ мале озерце
І знов гори високі.

Ось тобі й Палестина уся,
Край овець і ячменю,
Від Кадеса до Кармеля всю
Мов затулиш у жменю,

Ні шляхів тут широких нема,
Ні до моря проходу!
Де ж тут жить, розвиваться, рости
І множиться народу?"

Та відмовив понуро Мойсей:
"Хто дав з каменя воду,
Той сей край перемінить на рай
Для свого народу!"
XVIII

Знов почувся притишений сміх.
"Віра гори ворушить!
Та поглянь сей новий ряд картин:
Те, що статися мусить!

Бач, як сунеться плем'я твоє,
Як Йордан переходить,
Єрихон добуває і скрізь
У річках крові бродить.

Ось століттями йде боротьба
За той шмат Палестини:
Амореї, гебреї, хетта,
Амалик, філістини.

Ось гебрейськеє царство! Що сліз
Коштуватиме й крові!

А заважить у судьбах землі,
Як та муха волові.

І не вспіє воно розцвісти,
Й розлетиться на часті,
Щоб у пащу могутніх сусід
Часть за частю упасти.

Ось поглянь, які хмари летять
Від Дамаска й Галаду!
Се йде Ассур, гебреям несе
І руїну, й загладу.

Ось поглянь, червоніють поля,
Труп на трупі усюди:
Се піднявся страшний Вавілон
Не загладу Іюди.

Храм Єгови в огні... А сей тлум...
Мов комахи по полю,
Йдуть по тисячу сковані враз
Недобитки в неволю.

Чуєш плач? На руїнах рида
Одинокий розумний,
Що коритися радив врагам,
Щоб не впасти до трумни.

Як же пустка смердить! Але ось
Мов по пільмі світає...
З тих, що тлумом пішли, подивись,
Як же мало вертає!

Щось дрібненьке ворухиться там,
Коло мурів Салима:
Новий люд, новий бог, новий храм,
Нова сила незрима.

І росте воно, б'ється в біді
І чіпляється ґрунту,
Мов будяк той низький і ціпкий,
Все готовий до бунту.

Понад голови люду того
Йдуть всесвітні бурі,
Панства, царства встають і падають,
Мов фантоми понурі.

Він же в своїм куточку хова
Непохитне завзяття
І ненависть лиш має для всіх,
І незмінне прокляття.

Та ненависть, найтяжча з усіх,
"Задля іншого бога",
Бач, як кублиться біля того
Храмового порога!

Вона плодить ненависть. Ось глянь:
За тиранським велінням
Ідуть сили, щоб плем'я твоє
Ще раз вирвать з корінням.

Чуєш стук? Се залізна стопа
Тих страшних легіонів,
Що толочить юдейські поля,
Робить пустку з загонів.

Чуєш плюск? Се ворожі мечі
Кров юдейськую точать.
Чуєш крик? Се юдейських дівчат
Дикі коні волочать.

Онде мати голодная їсть
Тіло свого плуду!
Онде тисячі мруть на хрестах —
Цвіт твого народу.

Іще раз храм Єгови горить,
І сей раз уостаннє:
Бо що тая рука розвалить,
Те вже більше не встане.

І ще раз недобитки пливуть
У неволю, як ріки, —
Та немає вже їм вітчизни,
І не вернуть навіки.

І загасне Ізрайля зізда,
Щоб вже більше не сяти;
Лиш ненависть, що в храмі зросла,
Піде світом гуляти.

Сумніваєшся? Віри не ймеш?
О, ймеш віру, я знаю!
Се той рай, що жде плем'я твоє
У обіцянім краю!

Ти для нього трудився! Скажи,
Було за що трудиться?
Щоб наблизився він, може, ще
Схочеш палко молитися?"

І поник головою Мойсей.
"Горе моїй недолі!
Чи ж довіку не вирваться вже
Люду мому з неволі?"

І упав він лицем до землі:
"Одурив нас Єгова!"
І почувся тут демонський сміх,
Як луна його слова.
XIX

Гуркнув грім. Задрижали нараз
Гір найглибші основи;
І один за одним понеслись
Передтечі Єгови.

Піднялася до стропу небес
Чорна хмара стіною,
Мов Ніч-мати насупила вид
Ненавистю грізною.

І заморгала бистро у тьмі
Огняними очима,
Забурчала, як мати, що, знай,
На лиху доню грима.

Із тривогою слухав Мойсей
Пітьми й блискавок мови,
Ні, не чути ще серцю його
У них гласу Єгови.

І ревнув понад горами грім,
З жаху їжиться волос,

Завмира серце в груді... та ні,
Не Єгови се голос.

Поміж скелі завили вітри,
Їх сердитії нути
Кліщать душу, мов стогін, та в них
Ще Єгови не чути.

Ось із градом і дощ злопотів,
І заціпила стужа,
І в безсиллі своєму душа
Подається недужа.

Та ось стихло, лиш води дзюрчать,
Мов хтось хлипає з жалю,
З теплим леготом запах потяг
З теребінт і мигдалю.

І в тім леготі теплім була
Таємничая мова,
І відчув її серцем Мойсей:
Се говорить Єгова.

"Одурив вас Єгова? А ти ж
Був зо мною на згоді?
І контракт підписав, і запив
Могорич при народі?

Бачив плани мої і читав
В моїй книзі судьбовій?
Бачив кінці і знаєш, що я
Не устоявся в слові?

Маловіре, ще ти не почавсь
В материнській утробі,
А я кожний твій віддих злічив,
Кожний волос на тобі.

Ще не йшов Авраам з землі Ур
На гарранські рівнини,
А я знав всіх потемків його
До остатньої днини.

Вбогий край ваш, вузький і тісний
І багатством не блиска?
А забув, що тісна і вузька
І найбільших колиска.

Прийде час, з неї виведу вас
На підбої та труди.
Так, як мати дитину в свій час
Відлучає від груди.

Тут на полі скупім і худім,
Наче терен на ріни,
Виростаєте ціпкі і тверді
До великої зміни.

О, я знаю ту вашу ціпку,
Ненаситную вдачу!
Ви б на житній землі розповзлись
На подобу будячу.

Ви б і тілом, і духом своїм
Присмоктались до скиби,
І зловив би вас Маммон у сак,
Як товстючі риби.

Таж в Єгипті вигнулись в ярмі,
Наїдавшись ласо...
Відригаться вам буде повік
Те єгипетське м'ясо.

І, зірвавшись з сеї землі
Та розбивши всі карби,
Ви розвієтесь світ здобувать,
Його соки і скарби.

Та зарік я положу твердий
На всі ваші здобутки,
Мов гадюку на скарбі, дам вам
З них турботи і смутки.

Хто здобуде всі скарби землі
І над все їх полюбить,
Той і сам стане їхнім рабом,
Скарби духу загубить.

Своїх скарбів невольник і пан,
За ціну сліз і крові,
Щоб збільшити їх, мусить він сам
Руйнувать їх основи.

І як п'явка, що кров чужу ссе, —
Йому лік, сама гине,—
Так і вас золотий океан
На мілизні покине.

В золотім океані вас все
Буде спрага томити,
І не зможе вас хліб золотий
Ані раз накормити.

І будете ви свідки мені
З краю світу до краю,
Що лиш духу кормильців з усіх
Я собі вибираю.

Хто вас хлібом накормить, той враз
З хлібом піде до гною;
Та хто духа накормить у вас,
Той зіллється зо мною.

Ось де ваш обітований край,
Безграничний, блистячий,
І до нього ти людям моїм
Був проводир незрячий.

Ось де вам вітчина осяйна,
З всіх найкраща частина!
Лиш дрібненький задаток її
Вам отся Палестина.

Се лиш спомин вам буде, лиш сон,
Невгасаюча туга,
Щоб, шукавши її, став мій люд
Паном земного круга.

А що ти усумнивсь на момент
Щодо волі моєї,
То, побачивши сю вітчину,
Сам не вступиш до неї.

Тут і кості зотліють твої
На взірець і для страху
Всім, що рвуться весь вік до мети

І вмирають на шляху!"

XX

Ходить туга по голій горі,
Мов туман по пустині,
Сіє думи й бажання свої
По широкій країні.

Сипле цвіти й листки, що давно
Вже зів'яли й пожовкли,
Підіймає в душі голоси,
Що давно вже замовкли.

Що ще вчора байдужне було,
Нині любе й шановне;
Що ще вчора топтав, оплював,
Нині святості повне.

У гебрейському таборі ніч
Проминула в тривозі;
Скоро світ, всі глядять: він ще там,
На скалистій віднозі?

Ні, нема! І було те "нема",
Мов жах смерті холодний.
Чули всі: щезло те, без чого
Жить ніхто з них не годний.

Те незрима, несхопне, що все
Поміж ними горіло,
Що давало їм смисл життєвий,
Просвітляло і гріло.

І безмежна скорбота лягла
На затвердле сумління,
І весь табір мов чаром попав
В отупіння й зомління.

Одні одним у лиця бліді
Поглядали без впину,
Мов убійці, що вбили у сні
Найдорожчу людину.

Чути тупіт. Чи вихор в степу?
Чи збуваєсь пророцтво?
Се Єгошуа, князь конюхів,
І за ним парубоцтво.

Гонять стада, кудись-то спішать...
Чи де напад ворожий?
Всіх їх гонить безіменний страх,
Невідомий перст божий,

Голод духу і жах самоти
І безодні старої...
А Єгошуа зично кричить:
"До походу! До зброї!"

І зірвався той крик, мов орел,
Над німою юрбою,
Покотився луною до гір:
"До походу! До бою!"

Ще момент — і прокинуться всі
З остовпіння тупого,
І не знатиме жаден, що вмить
Приступило до нього.

Ще момент — і Єгошуї крик
Гірл сто тисяч повторить;
Із номадів лінивих ся мить
Люд героїв сотворить.

Задуднять — і пустині пісок
На болото замісять,
Авірона камінням поб'ють,
А Датана повісять.

Через гори полинуть, як птах,
Йордан в бризки розкроплять,
Єрихонськії мури, мов лід,
Звуком трубним розтоплять.

І підуть вони в безвість віків,
Повні туги і жаху,
Простувать в ході духові шлях
І вмирати на шляху...

Львів, січень до липня 1905